תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר זרעים

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי פאה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי פאה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-פאה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ג 5
הלכה ד 5
הלכה ה 5
פרק ב 6
הלכה א 6
הלכה ב 7
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 8
פרק ג 8
הלכה א 8
הלכה ב 8
הלכה ג 9
הלכה ז 9
פרק ד 9
הלכה א 9
הלכה ב 10
הלכה ג 10
הלכה ו 10
הלכה ז 10
פרק ה 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ו 11
פרק ו 12
הלכה א 12
הלכה ג 12
הלכה ד 12
הלכה ה 12
הלכה ו 12
פרק ז 13
הלכה ב 13
הלכה ג 13
הלכה ה 14
הלכה ו 14
הלכה ז 15
פרק ח 16
הלכה ב 16
הלכה ג 16
הלכה ד 16
הלכה ה 17
הלכה ו 17
הלכה ז 18
הלכה ח 18

פרק א

הלכה א

[השלמות: **מפני המחלוקת**. —ע' תרומות פ"ד מ"ה דלר' אליעזר ור' ישמעאל יש שיעור.]
[השלמות: **לא נתחייב כריו תרומה ביקש לעשות כל כריו כו'**. צ"ל: לא נתחייב כריו תרומה **נתמרח הכרי נתחייב כריו תרומה** ביקש לעשות כו'.]
[השלמות: **מהו שתהא חייבת בפאה כו'**. —פי' שיהא חייב ליתן גם עליה אחד משמים.]
[השלמות: **מן דו סמך לדבר תורה הוא חכמים כו'**. צ"ל: הוא **אומר חכמים הן שאמרו מעה כסף שתי כסף** כו'.]
דר' יוחנן דו אמר אדם טופל כו' בהמות לבהמה הוא דו אמר דוחה כו'. — נ"ל להגיה להפך וכצ"ל: דר' יוחנן דו אמר אדם טופל כו' בהמות לבהמה הוא דו אמר **אינו** דוחה ורשב"ל כו' ואין אדם טופל מעה למעה הוא דו אמר דוחה.
[השלמות: **עד היכן רבי גמליאל בן איניניא ורבי אבא בר כהנא**. בכתובות פ"ד ה"ח [כ"ח ע"ד] הנוסח "ר' ירמיה ור' אבא בר כהנא", וכן עיקר ומ"ש לפנינו כאן "ר"ג בן איניא" נשתרבב משורה ד' דלמטה מזה.]
[השלמות: **בתוך חצרה בשבת והלך ר' טרפון כו'**. — צ"ל: לתוך חצרה בשבת **ונפסק קורדקייסין** שלה והלך ר"ט כו' (כ"ה בקידושין פ"א ה"ו [ס"א ע"ב]).]
[השלמות: **חיוי דדין סבא כו'**. — צ"ל: **חמי להדין** סבא כו'.]
ר' תנחומה ור' יוסי בן זימרא חד אמר כו'. — צ"ל: ר' תנחומה **אמר ר' אלעזר** ור' יוסי בן זימרא (כן העתיק בר"ש כאן).
[השלמות: **חפצים אלו אבנים טובות כו'**. — בב"ר סופליה ובר"ש הנוסח: חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצים אלו דברי תורה.]
א"ר חנינה בוא וראה כמה קשה הוא אבק לשון הרע שדברו כו'. — צ"ל: בוא וראה כמה **גדול הוא השלום** שדיברו כו' (וכ"ה בפרק השלום שבסוף מסכת דרך ארץ וכעין זה בבבלי ב"מ פ"ז א' וספרי נשא פיסקא מ"ב וכזה הגיה ביפ"מ למטה בדברי רשב"ג).
[השלמות: **מעשה באחד שהניח גחלים כו'**. — ע' ב' ב"ב ע"ד ב'.]
ולא עוד אלא כל העבירות שעשה הן נחשבין עליו כזכיות כו'. — טעם הדבר הוא ע"פ מ"ש בבבלי יומא (פ"ו ב') מי שעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, וידוע שבדבר שנראה כהיתר אין העובר עליו מתחרט ותשובתו קשה אצלו מאד וכל מה שיוסיף לחטוא בעבירה זו וישתרש בה תשובתו יותר קשה וזה שרגיל הרבה בעבירות ולבסוף התגבר על יצרו ושב על חטאיו הרי חטאיו הרבים כזכיות הן לו שכל מה שהרבה לחטוא

היה צריך להתגבר יותר על יצרו, וכל זה כששב מאהבה אבל אם שב מיראה, אמרו ביומא שם שאינן נחשבין כזכיות והטעם בזה שמתוך שהיה ירא מן העונש שיבא עליו, בין בעוה"ז בין בעוה"ב, התחרט מחטאיו ואין תשובתו קשה כל כך, שכן דרך האדם להמנע מחפצו משום עונש יותר מבשביל הפסד שכר.

הלכה ג

מה ת"ל לקצור אלא אפי' יש לו כמה לקצור. —בר"ש כאן העתיק "אפי' יש לו קמה לקצור".

שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט. — צ"ל: שלא תאמר יעשה קוצר לגבוה (פי' שקוצר משדה הדיוט חטים לעשות מהן סולת למנחות) כקציר הקדש (פי' כאלו קצר הגזבר משדה שהוא של הקדש דפטורה מן הפיאה כדמוכח בסופ"ב).

הלכה ד

[השלמות: **מניין ת"ל שדך תני זורעין כו'**. — צ"ל: מניין ת"ל שדך **אם כן מה תלמוד לומר קציר מה קציר מיוחד שגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום אף כל כיוצא בו** חייב בפיאה (כ"א בספרא פ' קדושים) תני זורעין כו' כאחת **זרעי אילן וחרצנים כאחת** והזורע **זרעים עם** החרצנים לוקה כו'.]

[השלמות: **קולקס לירק ולמעשרו' כו'**. — צ"ל: כירק למעשרות ולשביעית ולפיאה ולכלאים ולנדרים כו' (וכ"א בנדרים רפ"ז, והענין שקולקס כלאים עם ירק אחר שלא תאמר שאינו אוכל ואינו כלאים בירק אחר, ע' כלאים פ"א ה"א).]

הלכה ה

[השלמות: **פטור מתרומה גדולה.** — ע' תרומות פ"ג ה"ו מ"ב ע"ב ותוספתא תרומות פ"ד.]

[השלמות: **מה שאין כן בתרומה.** — צ"ל: מה שאין כן **בביכורים** (פי' ברייתא היא ולימא **הא** בביכורים כו'.]

[השלמות: **חבירו מתחייב בו.** — פי' אבל הוא אינו מתחייב בחבירו ע"ל דמאי פ"ה סוה"א.]

חרבו חנות בני חנון ג' שנים עד שלא חרב בהמ"ק. — בבבלי ב"מ (פ"ח א') הנוסח "חנויות בית הינו" וכן מצאנו בספרי הנוצרים שכפר בית הינו היה על הר הזתים (ע' בדברי ימי ישראל חלק ט' העתק ה' טריווש בפרק על אודות הנוצרי עמוד כ"ד) ונזכרו החנויות שעל הר הזתים גם בתענית (פ"ד ה"ח דס"ט ע"א) וכפי הנודע בעת שצרו חיל רומי על ירושלים תקעו את אהליהם על הר המשחה ואז נחרבו החנויות.

חנווני כהן (פי' שפתח חנות למכור בשר) **כו' חנווני יכול להערים** (פי' שיכול לקבל בחנות גם בהמות ששחטן ישראל ולמוכרן כדי לפוטרן מן המתנות ויאמר שהוא עצמו שחטן וע' חולין קל"ב ב' ובתוד"ה כשהוא).

פרק ב

הלכה א

ר' זעירא בעא קומי ר' יסא נתכוון לזכות מן המיצר ושרע מינה. — צ"ל: ר"ז בעא קומי ר' יסא המיצר מהו שיפסיק (פי' ויהא צריך להפריש פיאה מכל שדה ושדה) ושרע מינה (ונוסח שלפנינו אשגרת לישנא הוא מקידושין פ"א ה"ה ד"ס ע"ד) כו' פשיטא ליה שהוא מפסיק (פי' דלכתחילה אין מפרישין פיאה משדה לחברתה שיש מיצר ביניהן) לא צורכא דלא קדשה משום פיאה או לא קדשה (פי' בדיעבד אם הפריש משדה לחברתה) תני ר' אושעיא כו'.

חצובות מפסיקין לפיאה כו'. — הרשב"ם בב"ב (נ"ה א') כתב חצב הוא אילן או עשב שבו תיחם יהושע את א"י לפי שיורד ויונק כנגדו כו' כדאמר (ביצה כ"ה ב') חצובא מקטע רגליהון דרשיעי שמשיגין גבול רעיהן ע"כ והרמ"ה (שם נ"ו א') כתב עשב שזורעין אותו בין תחום לתחום ושרשיו בוקעין ויורדין עד התהום בכיון ע"כ וכ"כ רש"י בביצה שם דחצובא הוא עשב, והרמב"ם בפה"מ כלאים פ"א מ"ה כתב צמח שיש לו שרשים יורדים בעומק הארץ במישור אינם נוטים לכאן ולכאן ע"כ וכל המפרשים האלה לא קראו בשם העשב או האילן או הצמח הזה מפני שלא ידעו מה הוא, ובערוך ערך חצב ג' כתב עשב הוא שיורדין שרשיו בארץ אמות הרבה ולא ינטו הנה והנה כו' ונקרא אדר"א (פי' בלשון לע"ז דאלו בלשון חז"ל אדרא הוא מין אילן ע' ערך אדר) כו' ונקרא בלשון ארמי יבלא ע"כ ובערך יבל כתב עשב ששמו יבלא ובלה"ק חצובה ונראה מדברי הערוך שם שהוא מין עשב נמוך אבל בבבלי פסחים (קי"א ב') איתא "בטולא דחצבא דלא חצב גרמידא", ומזה מבואר שהוא מין צמח שגדל בגובה אמה ויותר, ולפי השערתנו הוא הצמח הנקרא בלשון רומית ואשכנזית קקטוס (Cactus) ובלשון ערבית "צבר" ובחילוף האותיות "רצב" קרוב להשם "חצב" (וחילופים כאלה מצויים הרבה בלשונות המזרחיות ע' ערוך ערך אגן ב' וביוחסין מאמר ב' ערך ר' יהודה בר חנינא) ועי' שביעית פ"א ה"ב [ל"ג רע"ב] בעשויין **צובר** (וזה לשון ערבית ממש), ואותו ענין בבבלי ב"ב (פ"ג ב') כחצובא ומבואר דצובר היינו חצובא (והרא"ם בשביעית שם הגיה "כחצובא" במקום "צובר" אבל אין צורך) ובעירובין פ"ה ה"ב [כ"ב סע"ג] בעשויין צובה יש להגיה ג"כ "צובר",

ואותו ענין בבבלי שם (נ"ז ב') כחצובא, וצמח זה גדל הרבה בא"י בגודל קומת אדם ויותר ואצלנו הוא גדל ג"כ בעציצים ותמונת עלי צמח זה הוא בכל סדר ג' עלים ובכל סדר שלמעלה כל עלה כנגד האויר שבין ב' העלים שלמטה הימנו ובכל עלה ועלה יש הרבה קוצים כמחטים ואין לצמח זה רק גזע אחד בלבד ומנהג הערביים בארצות המזרח עד היום לתחום בצמח זה את גבולי שדותיהם במקום שאין אבנים מצויות כי קוציו ימנעו את הזרים מלעבור עליהם, ומטעם שיש לצמח זה ג' עלים סביב כדמות משולש או כנקודת סגולתא בכ"מ שרצו חז"ל לציין תמונה כזאת אמרו "כחצובא" (אבל רש"י וערוך ערך חצב א' פירשו כחצובא כג' רגלי קנקן ולפי דעתי קרוב להיות להפך דמשום שיש לקנקן ג' רגלים כמו בחצב כינו גם להקנקן בשם חצב אלא שבבבלי שבת ע"ז ב' אמדו חצבא שחוצב מים מן הנהר).

[השלמות: **בג' תלמים של פתיח**. — ע' כלאים פ"ב מ"ז ובגמרא שם כיח רע"א] מוכח שהוא פחות מבית רובע.]

ר' זעירא בעי כמה דר"י אמר התחיל עד שלא הביאה שליש ואפי' הביאה שליש פטור מן הלקט כו'. — צ"ל: ואפי' הביאה שליש מותר (פי' מותר לקצור לפני העומר) כן ר"מ אומר התחיל עד שלא הביאה שליש ואפי' הביאה שליש מפסיק (ובזה נגמרה הלכה א' ומתחלת) הלכה ב' אמת המים כו' (ומה שבינתיים מיותר).

הלכה ב

אם עוקר הוא את המחרישה כו' מצד אחד אינו מפסיק. — צ"ל: אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנו בצד זה מפסיק ואם לאו אינו מפסיק (שערי ירושלמי).

הלכה ג

[השלמות: **מה כותש ועולה במכתש**. — בנוסח רא"פ מה כותש כעלה במכתשי, ולי נראה דצ"ל: **כעלי במכתש** (ע' ביצה פ"א מ"ה).]

[השלמות: **מן מה סער כותש**. — צ"ל: **מן מה דתני** סער כותש. שם ר' מנא אמר זמנין דהוי בה כו' בתוך עשרה טפחים בין נוף לנוף. —פי' שאם היה בין הנוף שבאילן זה לנוף שבאילן שבצד גדר השני יותר מי"ט אינן מצטרפין אע"פ ששער כותש.]

ר' מנא אמר זמנין דהוי בה כו'. — צ"ל: ר' מנא זמנין דהוה בה כו'.

הלכה ד

מן האגדו שבתחילה על השמותית שבתחילה מפריש כו'. — צ"ל: מן האגדו שבתחילה על השחמתית שבתחילה **ואצ"ל** שהוא מפריש מן האגדו על האגדו **ומן השחמתית על השחמתית** בשכילה את שדהו כו'.

[השלמות: **ה"ה לא בסוף**. — פי' דבתר סוף אזלינן לחומרא ולקולא.]
חד אמר אם שימרת מה שבפה ושימרת מה שבכתב כו'. — צ"ל: אם שימרת מה שבפה בפה ושימרת מה שבכתב בכתב אני כורת כו' שימרת מה שבפה בפה ושימרת מה שבכתב בכתב אתה מקבל שכר כו' (כן מוכח בשמות רבה פט"ז ושם מפורש שר' יוחנן אמר שכר ור' יודן ב"ר שמעון אמר ברית וע' בהגהות רד"ל שם).
אית לך מימר שוק וגורן כך היתה הלכה בידן ושכחוה (פי' בתמיה דהא אין בצלין חייבין בפיאה מן התורה ע' ר"ש פ"א מ"ד ובתוספות פסחים נ"ו ב' ד"ה כלל אלא ש"מ דלמדין מן ההלכה דהיינו משני מיני חיטין שעשאן ב' גרנות).

הלכה ה

[השלמות: **קצירות חוצה לארץ**. — פי' להוציא לחוץ לארץ.]

פרק ג

הלכה א

[השלמות: **אי במרווחין אף ב"ש מודין כו'**. — כן גירסת הראב"ד בפ"ג ה"ט ממ"ע וגירסת הרמב"ם להיפך, ולגירסת הראב"ד צ"ל להלן: ב"ש עבדין לון כרצופין וביה עבדין לון כמרווחין.]
עד כדון בשהיה יבש מיכן ומיכן ולח באמצע כו'. — פי' דלשון מנמר משמע דעושה לפחות ב' קרחות והיינו בקוצר היבש מכאן ומכאן אבל בקוצר בקרחה אחת בלבד מבעייא ליה אם מפריש מן הלח שבצד זה על הלח שבצד זה.

הלכה ב

א"ר יוסי הדין קיצחה כו'. — צ"ל: הדין קיצחה (פי' זרע הבצלים מכונה "קיצחה" שהן דקין ושחורין כקצח) כד את זרע ליה (פי' שבתחילה זורעין הזרע ועושה בצל דק) כו' כד את שתיל ליה (פי' ואח"כ שותלין הבצל הדק ומגדל בצלים גדולין) הוא עביד בצל רב (פי' וזהו לר' יוסי ענין המירוג שחייב בתחלתו כשהוא בצל דק וחייב בסופו כשהוא בצל גדול) די לא כן מה נן אמרין הואיל והוא לזריעה כו' (פי' למה לי לאשמועינן לר' יוסי דבצל הדק חייב אע"פ שאין עיקרו אלא לזריעה פשיטא דהרי חטין ג"כ זורעין אותן וחייבין) וזה רובו לזריעה, מה עביד לה ר' יוסי (פי' דמה טעם בצל דק חייב הא אין מכניסין אותו לקיום לאכילה רק לזריעה) **מינו מכניסו לקיום** (פי' מאחר שבצלים גדולים שהן מינו מכניסין לקיום לאכילה לפיכך גם הדק חייב) **על דעתיה דר' ירמיה ירק** חייב בפיאה (פי' לר' ירמיה דמפרש חייב בתחלתו במחליק בצלין לחין, דכמו שהוא

פוטר את הבצל הדק מפני שאינו מכניסו לקיום ה"נ הגדולים הלחים שאין מכניסין אותן לקיום יהיו פטורין) גמור הוא ואינו מחוסר אלא ליבש (פי' ויבשין מכניסין לקיום).

היו לו חמש גפנים כו'. — צ"ל: היו לו חמש גפנים והוא בוצרן ומכניסן לתוך ביתו פטור מן הפרט ומן הפיאה ומן השכחה וחייב בעוללות כו' (כ"ה בתוספתא פ"א) ענבים ברם הכא כשביקש לעשותן **עיסה** (שערי ירושלמי וע' רמב"ם וראב"ד סופ"ד ממתנות עניים).

שאם ביקש לאוכלו מלילות ואפי' לא שייר. — פי' הוא פטור מן הפיאה אבל לעשותן עיסה אם לא שייר חייב בפיאה, וחילופן לענין מעשרות דהמקטף שיבלין לאוכלן מלילות אסור לאכול מהן ארעי, ולעשותן עיסה מותר לאכול מהן ארעי, והטעם דחיוב מעשר תלוי בגמר מלאכה ומאחר שקוטפן לאוכלן מלילות הרי נגמרה מלאכתן ע' מעשרות רפ"ד.

[השלמות: **בשעיבה על מנת להדל כו'**. — צ"ל: בשהדל ע"מ לעבות (פי' שהבצלים שישתיירו יעשו עבים) אבל אם הדל ע"מ שלא לעבות (פי' אלא מפני שצריכין הבצלים הללו ה"ז כתחילת קצירה) לא סוף כו' (וע' ר"ש שפירש כגירסא שלפנינו וכן בש"א קיים גירסא שלפנינו).]

הלכה ג

ר' בון בר חייא בעי קומי ר' מנא. — ע' מ"ש בברכות רפ"ח (לעיל עמ' 18) שיש להגיה כאן: בעי קומי ר' אמי.

הלכה ז

[השלמות: **קרקע כל שהוא מהו טב**. — פי' מהו הדבר שיוכל לזכות עליה? אלא ש"מ אפי' המטלטלין במקום אחר זכה. שם ה"ט שייר מטלטלין לא עשה כלום. — פי' ואין מתנתו קיימת.]

[השלמות: **לאיזה דבר כתב בהן קנין**. — ע' ב"ב פ"ח ה"ה [ט"ז ע"ב].]

פרק ד

הלכה א

[השלמות: **שייר מטלטלין לא עשה כלום**. —פי' ויצא בן חורין.]

התנו ביניהן אפי' כן אין שומעין לו. — פי' כגון שהיו שם עשרה עניים ועשרה אילנות, ומהן אמרו ט' לחלק וא' לבוז, והתנו העניים ביניהן לחלק את האילנות והט' שרצו לחלק נטלו ט' אילנות כדי לחלקן ביניהן והעשירי לקח אילן א' לעצמו אין שומעין להן

דחוששין שמא יבאו עניים אחרים שירצו לבוז בעוד שלא הספיקו הראשונים לזכות בפירותיהן, וכן הדין בדלית ובדקל.

הלכה ב

[השלמות: **עד כדון מזיד כו'**. כעין זה לקמן פ"ה ה"א [להלן רע"ד].]

[השלמות: **אם בתוך ד"א כו'**. — הנוסח הנכון בב"מ פ"א ז' סע"ד, ע"ש].]

[השלמות: **א"ר יסא א"ר יוחנן זו בגיטין כו'**. — צ"ל: **תמן תנינן היתה עומדת ברה"י וזרקו לה קרוב לה מגורשת** כו' א"ר יסא כו'.]

הלכה ג

מ"ג שלש איבעיות. — פי' לקיטות כנראה מתרגום יונתן ישעיה (א' ח') וע' רש"י שם שרמז למשנה זו. ובירושלמי סמיך לה על המקרא "נבעו מצפוניו" כי כשלוקט וקוצר מה שגדל על הארץ מגלה את המקום שהיה מכוסה מקודם.

הלכה ו

[השלמות: **היו א"ר זעירא ר' לעזר לחבירו ורבי יוחנן כו'**. — צ"ל: א"ר זעירא לחברייא ר' לעזר ור' יוחנן כו'.]

[השלמות: **בשם ר' פינחס אף קדמיתא על דר' יוסי מקשי**. — פי' על ראשית דבריו של ר' יוסי.]

הלכה ז

א"ר יוחנן וכה זכה הוא מה ששנה לנו רבי — צ"ל: א"ר יוחנן **כעורה** הוא מה ששנה לנו רבי (וכעין זה א"ר יוחנן בבבלי קידושין ט' ב' וחולין קט"ו ב').

פרק ה

הלכה א

[השלמות: **דב"ש אומרים הבקר לעניים הבקר**. — נוסח הרא"פ: דבש"א הבקר לעניים הבקר וכב"ה עניים מעשרין ואוכלין א"ל ר' יסא שמענו דברי הכל שהבקר ב"ד הבקר כתוב כו'. ואינו נכון אלא צ"ל: שמענו שהוא פטור מן המעשרות **דברי הכל משום קנס** שהבקר כו'.]

[השלמות: **עד שלא התיר רבי כו'**. — ע' שביעית פ"ו ה"ד ומ"ש שם (עמ' 72).]

הלכה ב

[השלמות: **מתניתא פליגא על ר' הושעיא שיבולת של קציר כו'**. — פי' מסיפא מקשה שאם אינה נקצרת עם הקמה היא של עניים וכי א"א שיכול לפשוט ידו וליטלה.]

דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה כו'. — צ"ל: דבר שהוא ראוי להציל **ונטלו** (פי' שנטלו טרם שנזכר בזה ששכח) מהו שיעשה שכחה כו' נטל את החמישי ה"ז שכחה ואית תניי תני אם **שחה** (פי' ששחה עצמו כדי ליטול את החמישי ועדיין לא נטלו ונזכר ברביעי מ"מ ה"ז שכחה מאחר שבשעה ששחה כדי ליטול את החמישי עדיין היה שכוח מרביעי) ליטול החמישי כו' כשיש שם ששי מ"ד אם שחה ליטול את החמישי בשאין שם ששי אם עד שלא נטל את החמישי לא כבר נראה לו הרביעי לידון כשורה (פי' דשורה נקרא כשהן ג' וכאן הרי יש ג' רביעי חמישי וששי שהן שורה כלקמן פ"ו סוה"א ואלו היה שוכח את שלשתן אין זה שכחה כבפ"ו מ"ד והרי חמישי וששי ראויין להציל את הרביעי ומ"מ אם נטל את החמישי ה"ז שכחה) הדא אמרה כו' (וע' ר"ש פ"ו מ"ד שנדחק בזה, והרמב"ם בפ"ה ה"ו ממ"ע כתב כפי נוסח שלנו משישהא כדי ליטול החמישי כו' אבל לא משמע כן מלשון הירושלמי "אם שהא ליטול" ולא אמר "כדי ליטול") ראוי להציל **ונטלו** הרי הוא שכחה.

דבר שאינו ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה. — צ"ל: דבר שהוא ראוי להציל ושכחו (פי' אף את המציל) מהו שיעשה שכחה נשמעינה מן הדא (פ"ו מ"ח) סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקודה **אינה מצטרפת** ותציל **שאינה עקורה את העקורה** (פי' שאינה עקורה היא קמה וקמה מצלת את העומרין, שם מ"ז) הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל כו' (שערי ירושלמי).

[השלמות: **א"ר יוסי הדא דרבי בא כו' ומעשי שיבולת אחת ונותן לו**. — פי' מכלל דרבנן סברי שאינו צריך לזכות. ה"א (י"ט ע"ב) א"ר אבין בר חייא (הדא דאמרה) הבקר לעניים כו'. המוקף מיותר.]

הלכה ו

ר' יונה אמר בזוכר את הקשים. — פי' ר' יונה דוחה שאין ראייה מסומא לכולן מחופין בקש דהא דתנן עומר שחיפוהו בקש אינו שכחה אינו אלא באופן שזוכר את הקש ולפ"ז י"ל דאף כשכל העומרין מחופין בקש ושכח אחד מהן וזוכר את הקש שעליו אינו שכחה ואין זה דומה לשכחת סומא שאינו זוכר מן העומר כלום (והמפרשים שאמרו דר' יונה מילתא באפי נפשה היא אינו מחוור דלפ"ז היה מקומו למעלה).

פרק ו

הלכה א

ר' יונה והוא בעי שיעורה כו'. —צ"ל: ר' יונה בעי והוא שיעורה (פי' דוקא בשיעור המשנה בשכל העומרים מקב קב וא' של ד' קבים ולא באופן אחר) כל עומרי שדה של חצי חצי קב וא' של ב' קבין כל עומרי שדה של ב' קבין וא' של ח' קבין (וכעין זה ב"מ פ"ד ה"ג [ט' ע"ד] רב אמר שיעור הוא).

הלכה ג

אית תניי תני אם שהא ליטול את החמישי כו'. —ע' מ"ש לעיל פ"ה ה"ב (בעמוד הקודם).

[השלמות: **קצר חצי שורה כו'**. — פי' ושכח א' או ב' ולא גמר הקצירה ובא למחר וגמר ושכח עוד א' או ב' היה מצטרפין והן לבה"ב.]

[השלמות: **חשכה**. — פי' שבא השמש וחשכה לו וא"א לו לקצור והוכרח להניח חצי שורה השנית למחר מיבעיא אם מצטרפין דאולי מה שהוצרך לאכול או לישן וכן כולם הוי כגמר מלאכה.]

[השלמות: **והעליון אינו שכחה**. פי' מפני שהחזיק כדתנן במשנתנו.]

הלכה ד

לא אמר אלא ציבורין הא זיתים לא. — פי' דבזתים גם ב"ש מודין לב"ה דג' אינן שכחה דמאחר שאין כאן גמר מלאכה אפי' ג' חשובין כשורה ואינן שכחה (וע' תויו"ט ברפ"ז שנדחק בזה).

מנחם בשם ר' יונתן והוא שיהא חותכן בשוה. — פי' שאם בוצרן גרגרין גרגרין שני גרגרין פרט, ואם בוצרן אשכולות אשכולות שלם פרט, ואם בוצרן חצי חצי אשכולות הרי חצי אשכול פרט. וכן משמע ברמב"ם פ"ה הט"ז ממ"ע.

הלכה ה

[השלמות: **אין תעבדינה עומר ד"ה שכחה**. — פי' שאין עומר מציל את העומר.]

הלכה ו

ולמה עומר שסביבותיו עומרין כו'. —צ"ל: **ונימר** עומר שסביבותיו **קמה** ולא עומר שסביבותיו **עומרין** (פי' מנ"ל לדרוש עומר שסביבותיו קציר ונדרוש עומר שסביבותיו קמה כו' כלעיל פ"ד ה"ד בשדה זו שכחת קמה) עומר שסביבותיו עומרין כו'.

הא אם שכח שכחה תיפתר בששכח כו'. — חסר בינתיים וכצ"ל: הא אם שכח שכחה (פי' דמהא דתנן כל שאינה שכחה אפי' קלה א' משמע שאם שכח אח"כ אף את הקלח ה"ז שכחה) **לית הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחה ה"ז שכחה** (ונשמט מן

שכחה עד שכחה) תיפתר בששכח את הקמה תחילה, הא אם היו שתיהן עקורות כו' כר' גמליאל ותציל **שאינה עקורה לעקורה** הדא אמרה כו' (ע"ל פ"ה ה"ב ומ"ש שם).
כגון תבואה שבכרם כו'. — צ"ל: כגון התבואה והכרם (כ"ה בדפוס אמשטרדם ובתוספתא פ"ג) ותבואה וכרם לא על אתר הוא (פי' דמשמע דתבואה וכרם אלו היינו מחוברין דאל"כ ה"ל למיתני "כגון לקט שבתבואה ופרט שבכרם" ועוד דמסיים עלה בתוספתא: "וכל שלא באת רשות העני באמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין" וביאור זה שאין דין לקט באילן כדאיתא בחולין קל"א א', ואע"פ שגם בפירות האילן יש שכחה אפשר לשדה אילן שתצא בלא שכחה אבל א"א לשדה שתצא בלא לקט שהלקט מצוי אצל הקוצרים ומזה מוכח דאפי' נראית לבא דאי איתא עד שתבא ממש אם היה שכחת אילן באמצע למה יהיו מצטרפין שהרי זה רשות של עני והוא באופן שכבר שכחו מאתמול ואין זה מצטרף עם של היום).

פרק ז

הלכה ב

ודעו וראו מכל המחבואים אשר יתחבא שם. — נ"ל שאין זה מעיקר הירושלמי אלא פירוש הוא שנכתב בצדו והסופרים שאינם בקיאים הכניסו זה בפנים (מפני שדרך הירושלמי ע"פ רוב כשמביא ראייה מן הכתוב לומר ע"ז "כמה דתימר" כמו לעיל סופ"ה ושביעית פ"ד ה"ו ומ"ק פ"א ה"ה ד"פ ע"ד); וכאלה יש הרבה בירושלמי כמו בתרומות (פ"א ה"א) "ותחלימני והחייני" (וכ"כ בהגהות הגר"א שם), עו"ש (פ"י ה"י) "שורו עיבר ולא יגעיל" (וכתבו ע"ז התוספות בחולין ס"ד ב' ד"ה גיעולי "ודומה שאינו מסוגיית הירושלמי ושום תלמיד הגיהו") ובשבת (פ"א ד"ג סוע"ב) שנאמר כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב ובית אבותיהן פרצו לרוב, ובעירובין (פ"ה ה"ה) "כגון צנון וחדשה ומגדל גד", וע"ע בפסחים סופ"ח ומגילה פ"א ה"ז ופ"ד ה"ז וחגיגה פ"ג ה"ה וגיטין פ"ה סוה"ג וכתובות רפ"ב וב"ק רפ"ה וב"מ רפ"ו וע"ז פ"א ה"ו ושבועות פ"ב ה"א ותרומות פ"ח ה"ט וע' מ"ש בהם. ועוד במעשרות פ"ד ה"ד וחלה פ"א ה"א ושבת פ"ז דף ט' ע"ד ומגילה פ"א הי"א וסוטה פ"א ה"ד ושבועות פ"ב ה"א.

הלכה ג

חדא אמרה פרט בנשירתו קדש. — פי' שמיד שנשר נעשה לקט אף שלא הגיע לארץ דאל"כ בזה שהניח כלכלה תחת הגפן לא גזל את העניים) כו' לקט בנשירתו מהו שיקדש (פי' אם יכול להקדישו לבדק הבית קודם שהגיע לארץ ע' תמורה כ"ה א') כו' שהוא גרם

לו שלא ירד לארץ (פי' לעולם אין פרט קדש עד שיפול לארץ ואם נשאו הרוח על איזה דבר אינו לקט וכן אם הקדישו קדש אבל כאן שבה"ב גרם לו שלא יפול לארץ הרי הוא כגוזל את העניים).

הלכה ה

ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית מעתה אל יהא לו קדושה כו'. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית (פי' דקס"ד דלב"ש אין נטע רבעי בשביעית כל עיקר ולמטה דחי לה) תני רשב"ג אחד שביעית וא' שאר שני שבוע בש"א אין לו חומש ואין לו ביעור על דעתיה דהדין תנייה כו' כקודש שקורין עליו את ההלל (פי' כביכורים שקורין עליו ארמי אובד אבי) ויהא חייב בביעור (פי' כבכורים) ב"ש כר"ש דר"ש פוטר מן הביעור ויהא מותר לאונן (פי' כבכורים לר"ש דמותרין לאונן) תני קדש מגיד שהוא אסור לאונן ויפדה במחובר לקרקע (פי' דבכורים קדש במחובר כדתנן בביכורים פ"ב מ"ד והמפרשים נדחקו לפרש גירסא שלפנינו).

א"ר לעזר כיני מתניתא אין לגוי כרם רבעי כל עיקר. — צ"ל: אין לגוי כרם רבעי **בסוריא** כל עיקר (כ"ה בהגהות הגר"א ופירוש "כל עיקר" אפי' אם הפריש אינו קדוש וכ"ז בסוריא אבל בא"י אם קבעו הגוי לרבעי ה"ז קדוש כדין תרומה בא"י לר' יהודה וכ"כ הר"ש בתרומות סופ"ג). [ועי' רשב"א ב"ק ס"ט א'].

שמואל בר אבא בעי. —צ"ל: שמעון בר אבא בעי (עי' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז, לעיל עמ' 8).

ר' יוסי ב"ר יודה ר' לעזר בר"ש אומר. —צ"ל: ור' לעזר בר"ש אומרים.

א"ר יוסי והוא בשיטת בנו. — צ"ל: והוא **לא** בשיטת בנו.

א"ר מנא אלו נאמר כב"ש. — צ"ל: או נאמר כב"ש.

שהוא מחייב בפרט מהו שתהא חייבת בחלה. — צ"ל: שהוא מחייב **בחלה** מהו שתהא חייבת בפרט (כן הגיה הגר"א במע"ש פ"ה).

א"ל ולא ר' יודה היא וסברינן מימר כל הדא הלכתא ר' יודה כב"ש. — צ"ל: א"ל ולא ב"ש היא וסברינן מימר כל הדא הלכתא ב"ש כר' יודה.

הלכה ו

[השלמות: **עד שיהא בציר בצד הבציר**. — גי' הגר"א: בשעת הבציר, ולדעתי צ"ל כדרך הבציר]

[השלמות: **שהן עושין רביע**. — צ"ל: שהן עושין **רביעית**.]

הלכה ז

[השלמות: **צריכה לרבנין**. — פי' מ"מ מספקא לרבנן אם מותרין בפירות והדר מיבעיא במקדיש שדה אילן אם שייר בגידולין הנמצאין עתה באילנות דהא דגידולי הקדש אסורין אינו אלא בגידולין הבאין לאחר מכאן שגדלו בשדה הקדש. והא דתנן במעילה י"ג א' בהקדיש אילן מלא פירות מועלין במה שבתוכו י"ל דהיינו בהקדיש הפירות בפירוש ומשום סיפא תני לה ע"ש.]

ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' מנא. — בכ"י רומי הנוסח: ר' חייא בר אדא בעא קומי ר' מנא (וכן עיקר שר' חייא בר אדא היה תלמיד ר' מנא ושאל ממנו הרבה פעמים כמו בדמאי פ"ב ה"א דף כ"ב ע"ג ובמע"ש פ"ג ה"ח ועו"ש פ"ד ה"ב ומעשרות פ"ד ה"ה. אבל ר' חייא בר אבא היה תלמיד ר' יוחנן ורבו של ר' זעירא ור' זעירא היה רבו של ר' יונה שהיה אבי ר' מנא כנודע והחילוף בין ר' חייא בר אבא ור' חייא בר אדא מצוי הרבה בירושלמי כמו במעשרות פ"א ה"א ושבת פ"א ד"ב ע"ג.

ודע שהרב ר' יצחק אייזיק הלוי בספרו דורות הראשונים ח"ב פ"ג עמוד 26 הוכיח מזה שר' חייא בר אבא בעא קומי ר' מנא שהיה עוד ר' מנא אחד קדמון בירושלמי לבד ר' מנא בנו של ר' יונה ואין זה כלום שכבר כתבנו שבכ"מ שמצינו כזאת יש להגיה ר' חייא בר אדא במקום ר' חייא בר אבא. סוף דבר אין בירושלמי ר' מנא סתם אלא אחד בלבד והוא בנו של ר' יונה, אבל בבבלי יש ג"כ ר' מני סתם קדמון ולפי דעתי הוא ר' מנא בר תנחום דירושלמי כי זה שאמר ר' אסי בשם ר' מני בבבלי קידושין י"ג א' איתא בירושלמי שם פ"א ה"ה וכן בעירובין פ"ו ה"ג ר' יסא בשם ר' מנא בר תנחום, וכפי הנודע ר' יסא דירושלמי הוא עצמו ר' אסי דבבלי ולפעמים הוא מכונה בירושלמי ר' איסי כמו בתרומות פ"ה ה"ז ר' איסי בשם ר' מנא בר תנחום, והארכנו בשביעית פ"ה ה"ט ע"ש.

א"ר מתנייא ולמה לי נן כיי דמר ר' יוחנן דברי ר' יוסי כו'. —צ"ל: ולמה לי **נן פתרין לה** [וכ"ה בפסחים פ"ד, ל"א ע"ב] כיי דא"ר יוחנן דברי ר' יוסי מפני שקדם נדרו להבקירו וכא מפני שקדם הקדישו להפקר תורה (פי' אלעיל קאי שהקשו מעתה אפי' לא נודעו העוללות יהיו העוללות של עניים וע"ז משני דמשום שקדם הקדישו להפקר תורה מש"ה אין העוללות לעניים).

פרק ח

הלכה ב

[השלמות: **שאין אדם עושה בדבר ערוה**. — גירסת הגר"א: שאין אדם עושה **מצוה בדבר עבירה**, ופירושו דאף כרבנן דסברי דאפשר שהפריש מע"ש ולא הפריש מעשר ראשון מ"מ כשנתן מעשר עני מודים דודאי הפריש מעשר ראשון דנותן לעני מצוה קעביד ואין עושה מצוה בדבר עבירה אבל מע"ש שהוא לעצמו אין זה אצלו מצוה כל כך.]

נאמן בן לוי לומר מעשר ברור הוא לפוטרו מן השני אבל באומר כו'. — צ"ל: לפוטרו מן השני באומר ניתן לי אבל באומר משלי הן (פי' לוי עם הארץ שאמר מעשר ראשון זה הוא מתבואה שלו) אינו נאמן (ספר ניר).

כיני מתניתא אינן נאמנין אלא על דבר שכן דרך בני אדם נוהגין כן. — צ"ל: דרך בני אדם **נותנין** כן (כ"ה נוסח ר"ש), וביאורו דנאמן הוא על חטים ושעורים וכיוצא בהן שכן הן ניתנין בלקט שכחה פיאה ומעשרות, אבל אינן נאמנין על קמח ופת שכבר נשתנו מכפי שניתנו לו וכן אינו נאמן על חטים ושעורים אם הוא עצמו אומר שלא ניתנו לו אלא שהן מעשר ראשון מתבואה שלו וכר' בון בר' חייא.

הלכה ג

[השלמות: **להיות מוסקין**. — צ"ל: להיות **עוצרין** (דמסיקה היינו תלישה ע' שבת פ"ז יו"ד ע"א).]

הלכה ד

לא כולן מסתור אלא מבני. — פי' לא הכל ממך לסתור, וכעין זה בב"ב פ"ב ה"ג לא כולי מינך מיעל כו' (ומצוי הרבה בבבלי לאו כל כמינה, כל כמיניה כתובות י"ח ב', י"ט א', פ"ג ב') ויש להגיה כאן: "לא כולי **מינך** מסתור כו'" (ועי' תרומות פי"א ה"ו ומ"ש שם).

א"ר מנא תניא ארבע ליטרין. — צ"ל: א"ר מנא **מנה** ארבע **ריטלין** (כ"ה בכתובות פ"ה הי"ב כפי נוסח הערוך ערך רטל ובפ"מ כתובות שם, וריטל הוא מין משקל של רובע מנה דהיינו כ"ה זוז ודלא כפ"מ בכתובות שם שכתב ריטלין כמו ליטרין דהא בתרומות פ"י ה"ח מבואר דליטרא היא משקל מאה זוז, ואף שהיוחסין סדר אמוראים ערך ר' יהודה בר חנינא כתב על הא דאיתא בירושלמי ב"ק פ"ח ה"ח וקנסיה ליטרא דדהבא, והליטרא מאה דינרין ולטרא הפוך רטל ע"כ בלי ספק שלא נתכוין על רטל דירושלמי אלא על הרטל שהיה נהוג בזמנו שהיתה של ק' דנרין אבל בשו"ת רשב"ץ ח"א סימן קס"א כתב ואין ליטרא רטל ולא חצי רטל ע"כ היינו בזמנו ובמקומו.

ודע שבערוך ערך דרס ג' כתב בשם גאון דרטל הוא לוג וכ"כ ר' חננאל בעירובין (פ"ב ב')

וע' בשאילתות פ' בשלח סוף סימן ט"ז שכתב "דארבע סאין הן צ"ו ליטרין" ונ"ל ברור שהוא ט"ס וצ"ל "ריטלין" במקום "ליטרין" דארבע סאין הן צ"ו לוגין ולוג הוא רטל כדעת ר"ח והגאון, ומ"מ אין רטל של הגאונים כ"ה זוז כמו רטל דירושלמי שהרי ר"ח עצמו כתב לפי דברי ערוך ערך רבע שרביעית משקל כ"ה כספים (וט"ס הוא בתוספות סוטה ד' א' שכתבו בשם ר"ח שרביעית משקל כ"ה סלעים) ולפ"ז הלוג משקל מאה כספים וכספים אלו הן זוזים של אלקירואן עיר מולדת ר"ח ז"ל שכ"כ הרי"ף ברפ"ח דעירובין שהקב יש בו ארבע מאה זוז במשקל אלקירואן וכתב בכפתור ופרח פט"ז בשם הרי"ף פ' כיצד משתתפין (ולפנינו נשמט זה ברי"ף שם) ליטרא מאה דינרין שהם במשקל של ערביים שהוא משקל אלקירואן קמ"ד זוז ע"כ ולפ"ז הלוג שהוא משקל מאה כספים של ערביים דהיינו זוזים של אלקירואן הוא משקל שבעים זוזים של התלמוד והוא משקל רטל של ר"ח שהוא משקל לוג ועוד אכתוב בענין זה בתרומות פ"י ה"ז.

עוד כתב בערוך שם בשם הגאון דפרס שיעורו ט"ו כסף וב' שלישי כסף ע"כ ונ"ל ברור דט"ס הוא וצ"ל "ס"ו כסף וב' שלישי כסף" והיינו בכספים ערביים שלוג משקל מאה זוז ופרס שהיא ד' בצים שהן ב' שלישי לוג (כדעת רש"י ע' ב"י א"ח תרי"ב) הן ס"ו וב' שלישי כסף.

אמר ר' חיננא הדא דתימר ביין אבל בשמן מערבין בו מזון ב' סעודות כו'. — צ"ל: אבל בשמן מערבין כדי **לאכול** בו מזון ב' סעודות תני (תוספתא עירובין פ"ו) מערבין בשמן כדי לאכול בו מזון ב' סעודות ובחומץ כדי לטבל בו מזון ב' סעודות ר' ירמיה בשם רשבר"י כדי לטבול בו **ירק הנאכל** בשתי סעודות (כגירסא זו מוכח בבבלי עירובין כ"ט א' ע"ש).

הלכה ה

[השלמות: **צא מהן ג' ליציאה**. — צ"ל: צא מהן **שליש** ליציאה.]

ראו אותו יוצא מן העיר ונכנס ליה כו'. — צ"ל: ראו אותו יוצא מעיר זו ונכנס לזו (פי' וכשיצא מזו ברור הוא שנתנו לו שם ככר בפונדיון כפי הדין וכשבא בו ביום לעיר אחרת אם גם שם חייבין ליתן לו ככר בפונדיון או לא) א"ל הנותן כו'.

הלכה ו

אין מעמידין ב' אחים פרנסין. — פי' פרנסין לחלק את הצדקה לעניים וכעין הפרנסין שלמעלה דמוכח שהם המחלקין לעניים אבל גבאים לגבות צדקה מעמידין אפילו ב' אחין כדאיתא בבבלי ב"ב (ח' ב') וזה דלא כ"ש באו"ז הלכות צדקה סימן ב' ומובא

במרדכי ב"ב פ"א (המגיה ביד רמה ב"ב שם). אבל שם בב"ב מוכח דגם לגבאים לגבות אין מעמידין ב' אחים רק עושין אותן גזברין.

[השלמות: **אין מדקדקין פתר ליה לפי כבודו כו'**. — צ"ל: אין מדקדקין בריא בזמן שאין מכירין כו' והכל לפי כבודו פתר ליה לפי כבודו והתני למזונות. שם ה"ח וחסרוניה חד קרט. — הוא מין מטבע קטנה ע' ב"מ רפ"ד (וע' מ"ש שם, עמ' 487).]

הלכה ז

פעם אחת פסקו להן חכמים שש מאות ככרי זהב כו'. — מדברי הגר"א בהגהותיו לספרי פ' ראה פיסקא ק"י נראה שמפרש דדרשינן מן הכתוב ואכלו בשעריך ושבעו שאם אין בעיר הרבה מעשר עני כדי צורך ספוק לכל העניים הנמצאים שם אינן רשאין להוציא עניים חוץ לעיר כדי להתפרנס שם אלא חייבין בני העיר ליתן מעות לעניים כדי שיתפרנסו בעיר.

והתני מעשה בהלל הזקן כו'. — צ"ל: תני מעשה בהלל כו' (ומילתא באפי נפשה היא).

באנשי הגליל שהיו מעלין לזקן א' ליטרא כו'. — צ"ל: לזקן א' בליטרא (פי' בליטרא מעות וכאוקימתא שנית בבבלי כתובות ס"ז ב') בשר צפרים בכל יום ואפשר כן (פי' שא"א לאיש אחד לאכול כ"כ בשר ביום אחד) אלא דלא אכיל אלא עם חורנין (ספר ניר).

א"ר מנא כלי כסף וכלי זכוכית בגופיהן. — גירסת הגר"א (בהגהותיו על הר"ש וכן בשנות אליהו) "כלי **נחשת** וכלי זכוכית בגופיהן" (וכוונתו לדעתי דר' מנא אומר שאין הדין כדתני בברייתא זו אלא שזה שמשתמש בכלי נחשת וכלי זכוכית אין מחליפין אותן בפחותין מהן מפני שההפרש בין כלי נחשת וכלי זכוכית וכן בין כלי זכוכית לכלי חרס אינו גדול כל כך לפיכך אין מחליפין אותן בפחותין מה שא"כ בין כלי זהב לכלי כסף וכן בין כלי כסף לכלי נחשת ולכן מחליפין אותן, ומה שאמר ר' מנא "בגופיהן" ביאורו שמשתמש בגוף הכלים עצמן ואינו מחליפן בפחותין, אבל מה דאיתא למטה "כאן בגופו" עניינו מלבוש שעל גוף האדם).

[השלמות: **שמלותיך עליך וירדת הגורן כו' עמך וערטילא הוות כו' דשובתא**. יש להחליף וכצ"ל: שמלותיך עליך וערטילא הוות כו' דשובתא וירדת הגורן כו' עמך (כ"ה במדרש רות רבה לפסוק זה ונגרר משם).]

הלכה ח

ר' חמא בר חנינא ור' הושעיה הוון מטיילין כו'. — בשו"ת רשב"ץ ח"ג סימן ק"צ העתיק בשם ירושלמי זרעים בסוף פיאה בלשון משונה: רבי מחוי לרב תרעא לבי כנישתא דקא בני אמר כמה ממון שקעו אבותי במקום הזה א"ל אדרבא כמה נפשות שקעו אבותיך

במקום הזה וכי לא הוה תמן בר נש דמלף באורייתא או חולים המוטלים באשפה קרא עליו המקרא הזה וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות ע"כ וברור הוא שהרשב"ץ העתיק ירושלמי זה בתשב"ץ קטן לתלמיד מהר"ם סימן תקל"ג ולא חש לבדוק אחריו, ובתשב"ץ קטן שם כתב בשם ירושלמי דזרעים כפי הנוסח שהעתיק הרשב"ץ אלא שלפנינו בתשב"ץ קטן שם נשמטו דברים בינתיים ונעתקו בשלמות בשו"ת מהרי"ק שרש קכ"ח בשם תשב"ץ זה ומשם בבית יוסף יו"ד סו"ס רמ"ט, וקרוב הדבר שתלמיד מהר"ם ז"ל כתב ירושלמי זה ע"פ השמועה וסמך על זכרונו ונתערב לו מאמר זה דפיאה שנמצא ג"כ כהווייתו בירושלמי שקלים סופ"ה עם מאמר אחר הנמצא רק בשקלים שם ע"ש, והעד שבשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך דפוס פראג סימן תרצ"ב מובא ג"כ אותו ענין התשב"ץ קטן שם בשם ירושלמי דשקלים והעתיקו כתיקונו וכנוסח שלפנינו.

ויש להעיר שבשו"ת מהרי"ק שם סמך על נוסח הירושלמי שהעתיק מתשב"ץ קטן והוציא ממנו דין חדש נפלא שאם לא היו עניים חולים רק עניים בלבד טוב יותר ליתן לבית הכנסת, ומרן בשלחנו הטהור יו"ד סו"ס רמ"ט הכניסו לדין זה הנפלא וכתב: יש מי שאומר שמצות בהכ"נ עדיפא ממצות צדקה, וכבר הבאנו שבשו"ת מהר"ם בר"ב העתיק הירושלמי כתיקונו באופן שאין ממנו שום ראייה להדין החדש הזה, וגם הרשב"ץ בתשובתו שם אף שהעתיק הירושלמי כנוסח תשב"ץ קטן מ"מ כתב עלה דמכאן נראה שיותר היה המצוה לפרנס העניים מבניין בהכ"נ, והביא עוד ראייה לזה ממדרש אגדה שהביא רש"י (במלכים א' ז' נ"א) ומקורו בפסיקתא רבתי (פיסקא ששית ותשלם כל המלאכה) אמר שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל (וע' מ"ש כעין זה בסוף קידושין מאמר אחר שסמך התלמיד על זכרונו ומשולש עוד בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן קכ"ו "פרק כל הבשר רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולא איקלע למערבא במעלי יומא דכפורא חזי להנהו עורבי דקא שדו כבדי וכוליתא" כו' וכבר העירו שם בהג"ה כי זה המאמר כצורתו ליתא בפרק כל הבשר ק"י א' אבל נמצא בפרק גיד הנשה צ"ה ב' ובלשון אחר ר' נחמן מנהרדעא איקלע לגבי ר' כהנא לפום נהרא במעלי יומא דכפורי כו' ומפני שכתב עפ"י זכרונו נתערבו לו העניינים, ופלא שהרא"ש יומא פ"ח סו"ס כ"ג והטור אחריו א"ח סימן תר"ה העתיקו כל הענין מתשב"ץ עם שיבושיו, וכבר נודע אשר לפתח הזכרון השכחה רובצת, וע' מ"ש בתרומות פ"ח ה"י ומגילה פ"ד ה"א).